

2. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект) : наукова монографія / С.А. Єрохін. – К. : Світ Знань, 2002. – 528 с.
3. Касти Дж. Большие системы. Связность, сложность и катастрофы / Дж. Касти. – М. : Мир, 1982. – 216 с.
4. Козаков В.А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент / В.А. Козаков. – К. : Вища шк., 1999. – Ч. 1: Психологія суб'єкта діяльності. – 244 с.
5. Козловський Ю.М. Загальнонаукові підходи до моделювання наукової діяльності вищого навчального закладу / Ю.М. Козловський // Наукові записки Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. – 2009. – № LXXXI. – С. 123–130.
6. Лазарєв М.І. Полісистемне моделювання змісту технологій навчання загальноінженерних дисциплін : монографія / М.І. Лазарєв. – Х. : Вид-во НФаУ, 2003. – 356 с.
7. Прангишвили И.В. Системный подход и общесистемные закономерности / И.В. Прангишвили. – М. : СИНТЕГ, 2000. – 528 с.
8. Рузавин Г.И. Методология научного исследования : учеб. пособ. для вузов / Г.И. Рузавин. – М. : Юнити, 1999. – 317 с.
9. Уемов А. К характеристике системного мышления / А. Уемов // Філософські пошуки. – 1997. – Вип. 1–2. – С. 41–51.
10. Энгельгардт В.А. Интеграция – путь от простого к сложному в познании явлений жизни / В.А. Энгельгардт // Вопросы философии. – 1970. – № 11. – С. 103–115.

КОРОБЧУК Л.І.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МАШИНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ

Питання формування екологічного світогляду особистості – одне з найважливіших на сучасному етапі становлення нашої держави та підготовки майбутніх спеціалістів машинобудівного профілю. Нині загальнови-знано, що найголовнішими причинами екологічної кризи є низький рівень екологічної свідомості людей, незнання й ігнорування законів розвитку природи, безсистемне та споживацьке ставлення до її ресурсів. Тому для ліквідації екологічних негараздів необхідні фахівці, які б змінили екологічну стратегію й тактику, які були б здатними відповідально проводити екополітику, організовувати формування екологічної культури громадян України.

Питання формування екологічного світогляду висвітлювали такі вчені, як: А. Швейцер, В.І. Вернадський, Л.М. Гумільов, Ю. Одум, А. Печчеї. Російський учений-філософ В.І. Шинкарук визначав світогляд як “форму суспільної самосвідомості людини”.

Мета статті – на основі аналізу філософських і психолого-педагогічних досліджень проблеми формування екологічного світогляду особистості обґрунтувати сучасні підходи до проблеми підготовки майбутніх спеціалістів машинобудівного профілю.

Відносини “людина – природа”, які стоять у центрі сучасних екологічних досліджень, є одним з фундаментальних початків становлення й розвитку людського мислення, об’єктивною основою формування світогляду людини впродовж усього її історичного розвитку.

Глобальні екологічні проблеми (зміни в біосфері, забруднення навколишнього середовища тощо) зумовили необхідність радикальних змін у ставленні людства до природи. На сьогодні має місце парадоксальна ситуація, коли головні аспекти людського існування – існування людини як частини природи і як активної істоти, яка змінює природу, перебувають у діалектично суперечливій залежності. У сучасну епоху ця суперечність набула конфліктного характеру в результаті того, що техногенний тиск на природу створює небезпеку виродження біосфери і, відповідно, загрожує самому існуванню людства. Тому в цих умовах важливого значення набуває підвищення ролі світогляду в житті суспільства та людини.

“Суспільство адаптується до вимог екології, насамперед, через освіту в її широкому розумінні, економіку, технології, право. Світоглядна функція екології відіграє роль засобу трансформування в особистісні цінності, ідеали, мрії, переконання, ідеї, сподівання, тобто в усе, що є архітектурою світогляду людини” [1, с. 9].

Екологія співвідноситься з науковим світоглядом безліччю каналів зв’язку. Картина екологічної реальності є важливою ланкою наукової картини світу, дає матеріал для обговорення фундаментальних питань світогляду. Сама екологічна наука все більшою мірою набуває людського вимірювання, наближається за своєю стратегією дослідження до гуманітарних дисциплін. Інакше неможливо оперувати новими об’єктами пізнання: біосферою, агроценозом, урбанізованою екосистемою, самою людиною. У складі методологічного й соціокультурного арсеналу екології з’являються такі незвичні раніше категорії, як: обов’язок, добро, благо. Саме на рівні світогляду з найбільшою повнотою осмислюється процес гуманізації екології, а також екологізації інших наук. Екологізація науки – встановлення шанобливого ставлення до довкілля, без підкорення її техніці або неживій природі. Найбільш повно цей імператив набув відображення в принципі благоговіння перед життям, обґрунтованим відомим гуманістом нашого століття А. Швейцером: “Етична лише абсолютна й загальна доцільність збереження та розвитку життя, на це і спрямована етика благоговіння перед життям. Будь-яка інша необхідність або доцільність неетична” [2, с. 322].

Практика суспільного розвитку гостро ставить питання екології людини в умовах сучасної науково-технічної цивілізації, яка торкається основних вимірювань людського буття, накладає глибокий відбиток на самос-

відомість особистості, її світосприйняття та світовідчуття. Надзвичайно важливу роль у створенні методологічної й технологічної основи екологізації світогляду повинна відіграти наука, розвиток усіх її теоретичних і прикладних напрямів, які визначило життя на початку ХХІ ст.

Думка про зростання впливу діяльності людства на стан природного середовища сформувалась на початку ХХ ст. В.І. Вернадський пише, що ця ідея вперше була виражена достатньо чітко в працях американця Ч. Шухерта й професора Московського університету А.П. Павлова [3, с. 24].

Одночасно й незалежно один від одного вони дійшли висновку, що геологічний вплив людства досяг такої сили, що сучасну епоху цілком можна вважати “психозойською” (Ч. Шухерт) або “антропогенною” (А. Павлов). Розширюючи сферу свого впливу на все більше коло предметів і явищ природи, все активніше залучаючи їх у свою практику, людство починає вводити свої “корективи” в походження природних процесів у природі [4, с. 24]. В.І. Вернадський свого часу висунув ідею переходу біосфери в ноосферу, світоглядне значення якої важко переоцінити. Людина, “вперше охопивши своїм життям і своєю культурою всю верхню оболонку планети”, перетворює біосферу на ноосферу. “Ця нова форма біогеохімічної енергії, яку можна назвати енергією людської культури або культурною біогеохімічною енергією, є тією формою біогеохімічної енергії, яка створює в наш час ноосферу” [5, с. 123].

На протилежність В.І. Вернадському, який обґрунтовує інтегральну функцію людства як єдиного цілого, видатний російський учений-історик і географ Л.М. Гумільов вказує на просторово-часову неоднорідність людства, етногенезу. Він підкреслював важливість розподілу людства на етноси, тому що кожен етнос має свою, сформовану віками специфіку ставлення до довкілля [6].

А в 1986 р. і відомий американський еколог Ю. Одум висловив думку, що, незважаючи на величезні можливості та здібності людського розуму й здатність керувати природними процесами, ще рано говорити про ноосферу, людина ще не здатна передбачати всі наслідки своїх дій [7].

Факти антропогенного впливу на природне середовище стали справді “повсюдними”, але сучасна екологічна ситуація незаперечно свідчить, що до встановлення “сфери розуму” ще далеко. “Геологічний” вплив факторів антропогенного походження на біосферу залишається переважно стихійним і недостатньо усвідомленим.

Важливим аспектом є те, що на сучасному етапі потребують уточнення основні світоглядні орієнтації, подолання традиційно складених упродовж віків уявлень про відносини людини та природи. “Сьогоднішня, сповнена див і суперечностей, фаза прогресу, – писав засновник Римського клубу А. Печчеї, – зробивши людству багато цінних подарунків, водночас глибоко змінила весь наш маленький людський всесвіт, поставила перед людиною небачені досі завдання й загрожує їй нечуваними бідами... Наді-

ливши нас небаченою досі силою та прищепивши смак до такого рівня життя, про який ми раніше й не мислили, НТР не дає нам іноді мудрості, щоб тримати під контролем наші можливості та запити” [8, с. 6, 12].

Світогляд – це певна система узагальнених поглядів і уявлень про навколишній світ і місце в ньому людини, які формуються в людській свідомості в процесі духовно-практичного освоєння природи.

Визначаючи світогляд як “форму суспільної самосвідомості людини”, російський учений-філософ В.І. Шинкарук зазначає, що він формується всією системою понять та уявлень, які склалися в цьому суспільстві й відображають певний спосіб життя людей. Але ці поняття та уявлення трансформуються у світогляд уже підведеними під певну сітку категорій, передусім під категорійний зв’язок “людина – світ”. Цей категорійний зв’язок відтворює ставлення людини до світу й світу до людини. “Вона, сітка категорій, – це той стрижень, навколо якого групуються уявлення про світ і людину і на основі яких формується певний спосіб бачення світу, певний світогляд” [9, с. 98].

Порівнюючи наведені означення з тим колом питань, які вивчає сучасна екологія, можна зробити висновок про її світоглядне значення.

Екологія в її сучасних загальнонаукових та філософських інтерпретаціях виходить далеко за межі теорії охорони довкілля й активно залучається до здійснення докорінних зрушень у таких фундаментальних сферах, як методологія наукового пізнання та формування головних світоглядних орієнтирів спільноти, формування компетентного майбутнього спеціаліста машинобудівного профілю.

У контексті нашого дослідження провідною ідеєю є визначення впливу багатоаспектних екологічних чинників на формування світоглядної орієнтації сучасного майбутнього фахівця машинобудівного профілю, що здобуває освіту у вищих навчальних закладах. Саме аналіз світоглядної орієнтації сучасної екології надає можливість визначити процес формування ставлення до природи. Поставлене ще І. Кантом запитання: “Як належним чином зайняти своє місце у світі й правильно зрозуміти, яким треба бути, аби бути людиною?” [10] є дуже актуальним нині.

Вузловими категоріями світогляду є поняття “людина” і “світ”. Ці поняття стають центральними й для сучасної екології, яка піднялась від розгляду відносин “організм – середовище” до аналізу відносин “людина – природа”. Ця обставина призвела до певного “вирівнювання” таких початково різномасштабних понять, як: “світ”, “природа”, “природне середовище”, “середовище існування”, які в науковій практиці починають набувати значення синонімів.

З одного боку, поняття “середовище існування” у зв’язку з розширенням об’єкта екологічних досліджень переросло в конкретно-біологічний статус. “Середовище існування” людини є якісно іншою категорією, ніж “середовище існування” тварини. Соціальне, яке є визначним фактором формування природного оточення людини, не може стояти осторонь

екологічних досліджень, тому що соціальні характеристики стають також екологічними характеристиками. З іншого – поняття “світ” і “природа” наповнюються конкретним змістом і в певному розумінні втрачають початково притаманну їм абстрактність [4, с. 28].

Формування в майбутніх спеціалістів машинобудівного профілю наукового екологічного світогляду передбачає становлення інтересу до фундаментальних проблем взаємодії суспільства та природи. Ми маємо на увазі не автономний світогляд, “вирваний” із загальносвітоглядного контексту, а науковий світогляд, який відображає єдність світу, тому він відрізняється цілісністю, втілює взаємозв’язок різних його складових.

До цього ряду вважаємо правомірним віднести екологічний світогляд, головним чинником якого є світосприйняття крізь призму відносин людини до середовища існування. В.І. Вернадський писав: “Ми не знаємо науки, а відповідно, і наукового світогляду, поза одночасним існуванням інших сфер людської діяльності... всі ці сторони людської душі необхідні для її розвитку, вони є тим поживним середовищем, звідки вона дістає життєві сили, тією атмосферою, в якій іде навчальна діяльність” [11, с. 357].

Філософську основу екологічного світогляду утворює історико-матеріалістична концепція взаємодії суспільства й природи. Розкриваючи об’єктивні закономірності та історичні тенденції цієї взаємодії, висвітлюючи необхідні умови й перспективи гармонізації відносин між суспільством і природою, вона дає методологічний ключ до розуміння екологічних проблем сучасності [12, с. 29].

Побудувати новий світогляд можна тільки засобами формальної й неформальної екологічної освіти, виховання та законодавчого примусу. Це багаторазово підкреслювалось багатьма провідними українськими вченими, публіцистами й педагогами в численних наукових статтях, на конференціях, у засобах масової інформації.

Основи наукового екологічного світогляду закладаються, передусім, у процесі оволодіння молоддю екологічними знаннями. Світоглядна спрямованість екологічної освіти серед майбутніх фахівців машинобудівного профілю потребує:

- цілісного бачення предмета екології на кожному етапі навчання з поглибленням картини біологічної реальності від етапу до етапу;
- концентрації змісту в провідних концепціях і теоріях, співвіднесених з картиною світу й методологією;
- відображення світоглядних ідей і висновків науки про життя, збагачення курсу матеріалом для вироблення узагальнень і навичок оцінювання, орієнтації в ситуаціях альтернативного вибору.

Сучасна екологічна ситуація раптом поставила людину перед парадоксальним фактом: з’ясувалося, що науково обґрунтоване управління природним комплексом, екологічно грамотне природокористування потребують більш високого рівня освіти, ніж вирішення традиційного завдання

використання сил і речовин природи у виробничих цілях. Виявилося, що ми до цього часу ще не достатньо інформовані про всі механізми, які функціонують у біосфері, щоб управляти ними. Ще Ч. Дарвін зазначав, що людина іноді дивиться на “органічну істоту” як дикун на корабель, тобто як на дещо, що перевищує його розуміння [13, с. 33].

Французький філософ М. Монтень понад 400 років тому писав, що всі лиха від напівосвіченості, а англійський філософ та історик Г. Спенсер вважав, що найвища мета освіти – не знання, а дія [14, с. 14]. Внаслідок екологічної неосвіченості багато господарників не надають потрібного значення так званим допоміжним виробництвам: очисним спорудам, газопилевловлювальним установкам тощо, а основну увагу приділяють заходам, що підвищують виробничі показники, а отже, і доходи підприємства за будь-яку ціну, і в результаті природному середовищу завдається серйозні збитки, повністю перекреслюється виробничий ефект, страждає економіка цілого регіону. Тому досить актуальним є завдання формування екологічної свідомості, ґрунтовних еколого-світоглядних переконань у кожного громадянина. Ставлення людини до природи ще з найдавніших часів є не лише елементом свідомості, а й предметом розгляду в процесі формування найбільш важливого етапу становлення свідомості – формування Я і не Я в їх протиставленні і злитті [11, с. 13].

Висновки. Таким чином, здійснений аналіз психолого-педагогічної та філософської літератури дає змогу стверджувати, що проблема сформованості екологічного світогляду особистості завжди була в полі зору науковців філософів, екологів, психологів, педагогів.

Науковці, які досліджують проблеми екологічного виховання та екологічної освіти, однак стають в тому, що всі люди, у тому числі майбутні фахівці машинобудівного профілю, сьогодні повинні мати такий рівень сформованості екологічного світогляду, який би забезпечував ефективний розвиток соціально-екологічно збалансованого суспільства.

Література

1. Дробноход М.І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини, будувати гармонійні відносини з природою : монографія / М.І. Дробноход, Ф.В. Вольвач, С.Г. Іващенко. – К. : МАУП, 2000. – 75 с.

2. Швейцер А. Культура и этика : пер. с нем. / А. Швейцер. – М. : Прогресс, 1973. – 344 с.

3. Вернадский В.И. Размышления натуралиста : в 2 кн. / В.И. Вернадский. – М. : Наука, 1975. – Кн. 2: Научная мысль как планетное явление. – 191 с.

4. Киселев Н.Н. Мироззрение и экология / Н.Н. Киселев ; [отв. ред. А.Я. Мороз] ; АН УССР, Ин-т философии. – К. : Наук. думка, 1990. – 216 с.

5. Kroeber H. Culture / H. Kroeber, K. Kluckhonn // A critical review of concepts and definitions. – Cambridge, 1952 – 223 с.

6. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли / Л.Н. Гумилев. – М. : ДИДИК, 1994. – 638 с.
7. Ноосферогенез і гармонійний розвиток / [В.Я. Шевчук, Г.О. Білявський та ін.]. – К. : Геопринт, 2002. – 127 с.
8. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи ; [пер. с англ. О.В. Захарова]. – М. : Прогресс, 1985. – 312 с.
9. Шинкарук В.И. Мировоззрение, наука и философия / В.И. Шинкарук // Философ. науки. – 2001. – № 1. – С. 96–99.
10. Кант И. Приложение к “Наблюдениям над чувством прекрасного и возвышенного” / И. Кант // Соч. : в 6 т. / [под общ. ред. В.Ф. Асмуса]. – М. : Мысль, 1964. – Т. 2. – 510 с.
11. Медведев В.И. Экологическое сознание : учеб. пособ. / В.И. Медведев, А.А. Алдашева. – М. : Логос, 2001. – 357 с.

МАЛЕЦЬКА І.В.

КРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Людина відрізняється від іншої біосфери світу, насамперед, здатністю до усвідомленої творчості. Цей процес є невід’ємною частиною історії розвитку нашої цивілізації. Тому він завжди привертав увагу дослідників.

Творчість – багатомірне явище, яке є предметом вивчення багатьох наук: філософії, педагогіки, психології, літературознавства тощо.

У педагогічній науці були різні погляди на місце творчості в діяльності праці вчителя. Для педагогів творчість є важливою, насамперед, завдяки можливості підвищення ефективності навчального процесу, покращення якості освіти.

Дослідники звертають особливу увагу на творчий характер діяльності педагога, який за специфікою професії також повинен заохочувати розвиток творчості тих, хто навчається. Ці аспекти відображено в працях В. Андрєєва, С. Гуревича, З. Левчука, М. Поташника та ін. [1; 2; 3; 4].

У сучасній педагогіці існують такі напрями досліджень творчого компонента в діяльності вчителя:

- класифікація специфічних рис творчості педагога (В. Андрєєв, Н. Кузьміна, М. Поташник та ін.);
- визначення методів підготовки до цього процесу студентів педагогічних вищих навчальних закладів (Ю. Чабанський, Н. Бружукова, В. Загвязінський та ін.);
- аналіз усього спектра індивідуальних підходів педагогів як прояву творчої специфіки їх діяльності (Є. Климов, В. Мерлін, Н. Посталюк та ін.);